

Завод за заштиту споменика културе града Београда / Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade

Народно позориште у Београду *National Theatre in Belgrade*

Народно позориште у Београду

Француска 1-3

Народно позориште, цртеж Владислава Тителбаха, 1885.

Једна од најраскошнијих и највећих београдских палата из друге половине деветнаестог века – Народно позориште – смештена је на углу Васине и Француске улице. Подизањем овог објекта и реализацијом Јосимовићевог Плана регулације вароши у шанцу из 1867. године створени су услови за формирање данас главног београдског трга, Трга републике.

Подигнуто још давне 1868. године, Народно позориште је, пратећи судбину сопственог народа и државе, пролазило кроз различите фазе градитељског и уметничког развоја, опстајући као симбол српске културе, традиције и духовности. Данас под његовим кровом раде три уметничка ансамбла – Опера, Драма и Балет.

Прва идеја о оснивању сталног позоришта у Београду јавила се 1851. године. До тада није било професионалних глумачких друштава нити одговарајућих позоришних зграда за извођење представа. Први комади изводили су се у адаптираним грађевинама и просторима, попут некадашње Царинарнице (Ћумрукана), хотела „Код јелена“, Велике пивнице, хотела „Српска круна“ или кафане „Код енглеске краљице“. Залагањем Одбора Љубитеља народне просвете и Позоришног одбора организовано је прикупљање добротворних прилога: кнез Александар Карађорђевић приложио је 1.000, а капетан Миша Анастасијевић 500 дуката, док је Влада Кнежевине Србије поклонила земљиште на Зеленом венцу и новчани износ од 2.000 дуката. Иако је позоришно здање на Зеленом венцу започето 1852. године, према пројекту италијанског архитекте Јосифа Касана, од ове намере се одустало због подводне природе тла. Овај градитељски неуспех одложио је успостављање првог српског позоришта за готово две деценије.

Ангажовањем Позоришног савета и самог кнеза Михаила Обреновића дошло је до званичног оснивања Народног позоришта, које је од самог почетка имало професионални ансамбл, образоване управитеље (попут Јована Ђорђевића и Бранислава Нушића) и разноврстан репертоар. Коначно, 1868. године донета је одлука о новој локацији за подизање позоришне зграде. Изабран је терен око некадашње Стамбол капије, која је била симбол вишевековне турске власти над српским народом. Истовремено са постављањем првог камена у темеље будуће зграде позоришта, одржана је и прва представа новооснованог Народног позоришта извођењем комада из националног репертоара Ђурађ Бранковић на сцени кафане „Код енглеске краљице“.

Нажалост, кнез Михаило Обреновић, чијим је личним залагањем и материјалним средствима идеја о националном театру постала стварност, није проживео довољно дуго да буде

сведок почетка изградње палате. Ипак, захвални Београђани одужили су се поштованом владару представом Ђорђа Малетића Посмртна слава кнеза Михаила, која је прва одиграна у новоподигнутом позоришту 30. октобра 1869. године.

Монументално позоришно здање подигнуто је за свега годину дана, према замисли Александра Бугарског, једног од најзначајнијих српских архитеката тога доба, који је претходно израдио и пројекат адаптације сале „Код енглеске краљице“. У време грађења то је била, уз Капетан Мишино здање, највећа и најрепрезентативнија палата Београда и Србије. Посебна симболика одабира локације за њено подизање додатно је наглашена уграђивањем делова порушене Стамбол капије у темеље позоришног здања. О значају који је подизање овог објекта имало у свести српског народа говори и то да је читав трг испред грађевине добио име Позоришни трг, преузимајући од некадашње Велике пијаце (данас Студентског трга) значење главног београдског трга.

Народно позориште замишљено је и реализовано као репрезентативна грађевина на којој је аутор показао високо познавање принципа тада владајућег академизма. Односом маса, хоризонталном и вертикалном поделом фасада, као и одабиром грађевинских и декоративних елемената, општи изглед здања упућивао је на сличности са чувеним миланским позориштем La Scala, које је саграђено двадесетак година раније. Нарочиту пажњу архитекта Бугарски посветио је обликовању фасаде оријентисане према тргу. Средишњи ризалит главне фасаде завршен је троугаоним тимпаном у зони крова, док је хоризонтална подела остварена истакнутим подеоним венцима. У приземљу се истицао трем, изнад којег је, у висини првог спрата, била тераса са декоративно решеном оградом.

Решење ентеријера првог здања било је остварено на основу посредно прихваћених италијанских модела, који су у први план истицали уређење и удобност гледалишта.

Нарочита пажња била је указана украшавању краљевске ложе драперијама, круном и престолом набављеним у бечким уметничким радионицама. Таванице и парапети ложа били су обложени раскошним гипсаним украсом са позлатом, док је свечаној атмосфери самог гледалишта доприносила светлост „лустера са стотину свећа“. Посебан сегмент позоришног декора представљале су сликане сценске завесе, израђене према нацртима најзначајнијих домаћих сликара, које су саме по себи представљале својеврсна уметничка дела. Осветљење позорнице и читавог позоришта обезбеђивала је гасна станица – гасара, смештена у напуштеној Кара-џамији на углу Доситејеве улице и Браће Југовића.

Стална потреба за улепшавањем најпопуларнијег београдског здања тога доба реализована је кроз бројне преправке и дораде првобитног ентеријера. Тако је већ 1905. године изведено и ново декоративно сликарство на сцени, гледалишту и у фоајеу. Према нацртима Драгутина Инкиострија Медењака, првог српског декоративног сликара који је својим умећем украсио бројне београдске палате, израђене су декорације инспирисане мотивима из народне уметности, орнаментике и традиције.

Међутим, недовољно велики простор позорнице, као и низ техничких потешкоћа, допринели су да је већ 1912. године отпочела реконструкција објекта, која је због избијања Првог светског рата трајала све до 1921. године. Према замисли архитекте Јосифа Букавца, прочишћеност и хармоничност првобитне зграде замењена је наглашено необарокним изгледом фасада, чију улазну партију истичу две угаоне куле за степеништа. Том приликом, ентеријер здања додатно је украшен декоративним и гипсаним радовима на зидовима гледалишта и улазног хола, као и сликаним декорацијама које је на таваницама извео руски сликар Стјепан Фјодорович Колесников. Занимљиво је да се уметник, иако васпитан у традицији руског академског реализма, определио за

*Улазни хол, изглед након реконструкције 1989.
(извор: Народно позориште у Београду)*

композицију засновану на принципима барокне декоративне уметности. Богатим колоритом и изразитом минуциозношћу у изради, Колесников је таваницу гледалишта осликао класичним античким темама – Талија на квадриги и Баханал, митолошке фантазије, које славе позориште као храм уметности.

Наредна реконструкција позоришне зграде уследила је 1940. године, али је због рушења гледалишта и позорнице у априлском бомбардовању Београда 1941. до реализације дошло тек крајем те године. Према замисли архитеката Гојка Тодића и Драгана Гудовића, грађевина је у потпуности изменила изглед. Изузев профилисаног кровног венца, са главног прочеља је скинута сва дотадашња декоративна пластика. Овакав изглед позориште је задржало и током наредне реконструкције 1965. године, када су преуређени и улазни хол, гледалиште и оркестарски простор под руководством архитекте Николе Шерцера.

Свакако најзанимљивија и најзначајнија реконструкција зграде националног театра, реализована у периоду од 1986. до 1989. године, отворила је полемику међу стручном и широм јавности о питању да ли згради треба вратити изворни изглед или обресе из 1922. године. Ипак, обновљен је изглед објекта из времена његове прве реконструкције и дограђен застакљени технички анекс у задњем делу грађевине према пројекту архитеката Слободана Дрињаковића и Љубомира Здравковића. Приликом ових радова, према замисли архитекте Милана Палишашког, обновљен је у потпуности веродостојан амбијент унутрашњости са циљем да се потврде визуелне и симболичне вредности старог театра. У вестибилу је постављена биста кнеза Михаила, рад Енрика Паџија из 1872. године, а сликана композиција Колесникова на таваници реконструисана је на основу сачуваних оригиналних нацрта.

Одлевајући бурним историјским догађајима, који су обележили српску историју деценијама уназад, Народно позориште је опстало као сведочанство очувања српске

културе и традиције, али и као стварни светионик српске духовности у будућности. Због својих културних, историјских, архитектонских, урбанистичких, уметничких и естетских вредности, Народно позориште у Београду утврђено је за културно добро од великог значаја 1983. године.

Енрико Паџи, Кнез Михаило Обреновић, 1872.

Литература:

1. Досије споменика културе, Документација завода за заштиту споменика културе града Београда.
2. Богдан Несторовић, Народно позориште у Београду, Годишњак Музеја града Београда, III, Београд, 1956, 303–324.
3. Жорж Поповић, Српска позоришта, Београд, 2003.
4. Мирослав Тимотијевић, Народно позориште у Београду – храм патриотске религије, Наслеђе, VI, Београд 2005, 9–42.

National Theatre in Belgrade

1-3, Francuska Street

*Стјепан Фјодорович Колесников, Талија на квадриги, детаљ сликане таванице позоришне сале
(извор: Народно позориште у Београду)*

One of the richest and largest palaces in Belgrade in the second half of the nineteenth century - National Theatre – is located at the corner of Vasina and Francuska Street. With the raising of this building as well as with the implementation of the Regulations Plan of Town in Trench by Josimović from 1867, the conditions were made for the formation of today's main Republic Square in Belgrade. Built back in 1868, the National Theatre, following the

fate of its own people and the country, went through different phases of the architectural and artistic development, surviving as a symbol of Serbian culture, tradition and spirituality. Today, under its roof, there are three artistic ensembles - Opera, Drama and Ballet.

The first idea of a permanent theater in Belgrade, appeared in 1851. Until then, there were no professional acting companies nor

appropriate theater buildings for performance of plays. The first plays were performed in reconstructed buildings and spaces, such as former Customs House (Djumrukana), hotel "At the Deer", Great pub, hotel "Serbian Crown" or tavern "At the Queen of England." Through the efforts of the Board "Admirers of National Education" and the Theatre Board, the collection of charitable contributions was organized: Prince Aleksandar Karadjordjević contributed 1000 and Captain Miša Anastasijević 500 ducats, while the Government of the Principality of Serbia donated land in Zeleni venac and the amount of 2,000 ducats. Although the Theater Building in Zeleni venac began to be built in 1852 after the design by Italian architect Joseph Cassano, this intention was abandoned because of the underwater nature of the soil. This architectural failure delayed the establishment of the first Serbian theater for nearly two decades.

With engagement of Theatre Council and the Prince Mihailo Obrenović, there was an official establishment of the National Theater, which from the very beginning had a professional ensemble, educated managers (like Jovan Djordjević and Branislav Nušić) and varied repertoire. Finally, in 1868 the decision was made on a new position for the Theater Building. An area around the former Stambol Gate, a symbol of centuries of Turkish rule over the Serbian people, was elected. Simultaneously with setting the first stone in the foundations of the future Theatre Building, the first play of the newly founded National Theatre was held with performance of pieces from the national repertoire "Djuradj Branković" on the stage of tavern "At the Queen of England."

Unfortunately, Prince Mihailo Obrenović, with whose personal commitment and material resources the idea of National Theater became a reality, did not live long enough to witness the start of the construction of the palace. However, the grateful citizens of Belgrade showed their respect to the monarch with play "Posthumous Fame of Prince Mihailo" by Djordje Maletić, which was played first in the newly built theater on October 30, 1869.

The monumental theater building was built in just one year, ac-

ording to the concept of Aleksandar Bugarski, one of the most important Serbian architects of the time, who developed previously the adaptation design of the hall "At the Queen of England." At the time of construction it was, together with Captain Miša's Edifice, the largest and most representative palace of Belgrade and Serbia. Special symbolic for site selection for its construction was further emphasized by incorporating parts of the demolished Stambol Gate in the foundations of the Theater Building. The fact that the entire square in front of it was named Theatre Square, taking over from former Great Market (today's Student Square) the meaning of the main Belgrade square, testifies to the importance that the construction of this building had in the perception of the Serbian nation.

The National Theatre was conceived and executed as an representative edifice on which the author demonstrated a high knowledge of the principles of that time governing academism. With weight ratio, horizontal and vertical division of facades, as well as with selection of construction and decorative elements, the general appearance of the building suggested the similarities with the famous theater La Scala from Milan, which was built two decades earlier. Architect Bugarski paid special attention to the facade turned towards the square. Central risalit of the main facade ended in the triangular tympanum in the area of the roof, while the horizontal division was achieved with emphasized dividing cornices. On the ground floor there was a porch, above which, on the level of the first floor, there was a terrace with a decorative fence.

The interior of the first building was realized by indirectly accepted Italian models, according to which the greatest attention was paid to organization and comfort of the auditorium. The special importance was given to the decoration of the royal box with draperies, crown and throne procured in Vienna's art workshops. The ceilings and parapets of the boxes were covered with rich plaster decoration with gilding, while to the solemn atmosphere

Главна позоришна сала, изглед након реконструкције 1989.

of the audience contributed the light of the "chandelier with hundreds of candles." Painted stage curtains, made according to the designs of renowned local artists, which themselves were a kind of artwork, represented a special segment of the theatrical decor. The lighting of the stage and of the entire theater was provided by a gas station - *gasara*, located in an abandoned Kara Mosque at the corner of Dositejeva and Braće Jugovića Street.

Permanent needs for "beautification" of the most popular building in Belgrade of that period, were realized through numerous modifications and processing of the original interior. Thus, as early as 1905, a new decorative painting on the stage, auditorium and

the foyer was executed. According to the plans of Dragutin Inkiostri Medenjak, first Serbian decorative painter, who used his skills to decorate numerous palaces in Belgrade, decorations inspired by motifs from folk art, ornament and traditions were made.

However, insufficiently large area of the stage, and a series of technical difficulties, contributed to the commencement of the reconstruction of the building, already in 1912, which, due to the outbreak of World War I, lasted up to 1921. According to the idea of the architect Josif Bukavac, purity and harmony of the original building was replaced with emphasized Neo-Baroque facades, whose entry point was accentuated by two corner towers for the

staircases. On this occasion the building interior was further embellished with decorative and plaster works on the walls of the auditorium and the entrance hall, as well as with painted decorations on the ceiling which were carried out by a Russian painter Stjepan Fjodorovič Kolesnikov. It is interesting that the artist, though brought up in the tradition of Russian academic realism, opted for composition based on the principles of Baroque decorative art. With rich colors and distinctive meticulousness in the realization, Kolesnikov decorated the ceiling of the auditorium with ancient classical themes - "Thalia in Quadriga" and "Bahanal, Mythological Fantasies" that celebrate theater as a temple of art.

The next reconstruction of the Theater Building was in 1940, but due to the destruction of the auditorium and stage in the April bombing of Belgrade in 1941, the realization came at the end of the year. According to the ideas of architects Gojko Todić and Dragan Gudović, the building changed the appearance completely. All former decorative plastics were removed from the main façade except for profiled roof cornice. The theater retained this appearance during subsequent reconstruction in 1965, when the entrance hall, auditorium and orchestra space were renovated under the management of the architect Nikola Šercer.

Certainly the most interesting and important reconstruction of the National Theater Building, performed in the period between 1986 and 1989, opened a debate between experts and the general public on the issue whether the building should restore the original appearance or contours from 1922. However, appearance of the building from the period of its first reconstruction was renovated and glazed technical annex was added to the rear of the building after the designs by architects Ljubomir Drinjaković and Slobodan Zdravković. During this reconstruction, according to the concept of architect Milan Pališaški, authentic interior ambience was rebuilt completely in order to confirm visual and symbolic values of the old theater. The bust of Prince Mihailo, work of Italian sculptor Enrico Pazzi from 1872, was placed in the vestibule

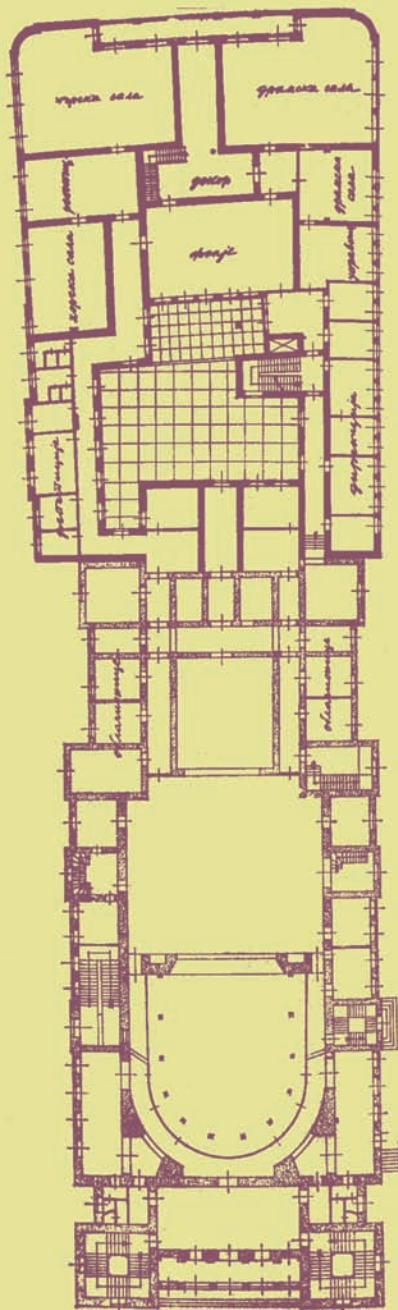
and the painted composition of Kolesnjikov on the ceiling was reconstructed based on surviving original designs.

Fighting the tumultuous historical events that marked the Serbian history for decades, the National Theatre survived as a testimony to the preservation of Serbian culture and tradition, but also as a real "Beacon of Serbian Spirituality" in the future. Due to its cultural, historic, architectural, urban, artistic and aesthetic values, in 1983 the National Theatre in Belgrade was established a cultural monument of great value.

Bibliography:

1. *Documentation of Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade – File of Cultural Monuments*
2. *Bogdan Nestorović, National Theatre in Belgrade, Annual of the Museum of the City of Belgrade, III, Belgrade 1956, 303-324.*
3. *Žorž Popović, Serbian Theatres, Belgrade 2003.*
4. *Miroslav Timotjević, National Theatre in Belgrade - Temple of Patriotic Religion, Heritage, iss.6, Belgrade 2005, 9-42.*

План основе доградње,
Гојко Тодић и Драган
Гудовић, 1940-1941.

НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ

Издавач: Завод за заштиту споменика културе града Београда

За издавача: мр Милица Грозданић, директор

Текст: Биљана Мишић

Лектура: Татјана Тодоровић

Превод: Јелена Топаловић – Китановић

Графички дизајн: Александра Ристановић, Лука Прокић

Фотографија: Снежана Неговановић,

Фотодокументација Завода за заштиту споменика културе града Београда

Тираж: 1000 примерака

Штампа: ЈП „Службени гласник“, Београд

Београд, 2011

Завод за заштиту споменика културе града Београда

Издање је омогућио Град Београд.

Градска управа, Секретаријат за културу

